

8. Петрачков О. В. Аналіз взаємозв'язку між фізичною та професійною підготовленістю у військовослужбовців за контрактом різних військових спеціальностей / О. В. Петрачков // Теорія і методика фізичного виховання і спорту: наук.-теоретичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 67–69.

9. Щуркова Н. Е. Практикум по педагогической технологии / Н. Е. Щуркова. – М. : Пед. общество России, 1998. – 234 с.

10. Atkinson I.W. Introduction to Motivation / Atkinson I.W., Birch D. – New York, Cincinnati, Toronto, London, Melbourne, 1978. – 314 p.

РЕЗЮМЕ

Ю. Г. Корнейчук. Военнослужащие срочной службы как объект воспитательного влияния в военном подразделении.

В статье рассмотрены основные характеристики военнослужащих как объекта воспитательного влияния в военном подразделении. Совершен анализ главных проблем, которые возникают у офицеров-воспитателей в процессе организации воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы. Установлены основные направления воспитательной деятельности в военном коллективе.

Ключевые слова: военнослужащие, воспитательное влияние, воспитательная деятельность, срочная служба, военный коллектив.

SUMMARY

Y. Korniychuk. Active military servicemen as the object of educational influence in military detachment.

The article considers main characteristics of servicemen as the educational object in the military detachment. It analyses main problems of the officer-educator in the process of educational work with servicemen. Main directions of educational work in the military body are established.

Key words: servicemen, educational influence, educational activity, military service, military body.

УДК 0014:615.89

В. В. Куйбіда

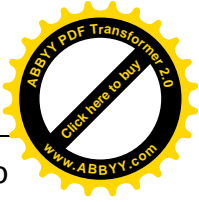
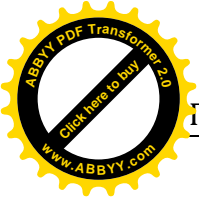
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

НАРОДНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті розглянута народна медична лексика в таких аспектах: народні назви органів і частин тіла, назви, які характеризують особливості внутрішньої та зовнішньої будови людини, або в контексті народної анатомії; народні назви нормальних фізіологічних та психічних процесів, як складову народної фізіології та психології; народні назви на позначення порушення здоров'я, хворобливі стани і власне хвороби.

Ключові слова: народні медичні терміни, класифікація термінів, назви органів, частин тіла, фізіологічних процесів, порушень здоров'я, хвороб.

Постановка проблеми. Медичні народні терміни відносять до найдавніших фахових термінологій. Сучасна медична лексика виросла на основі народної і увібрала в себе частину народних термінів. До народної медичної терміносистеми відносять розмовні діалектні, просторічні назви та терміни з яскраво вираженим народним характером, які функціонують у фаховій літературі.

Сьогодні народну медичну термінологію досліджують переважно лінгвісти, а з медико-біологічної точки зору вона не розглядалася. Досі немає досконалої класифікації народних медичних термінів у зв'язку з чим обрана тема дослідження є актуальною.

Дослідження виконувалось за планом науково-дослідної роботи кафедри біології та Інституту фізичного виховання і природознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Аналіз актуальних досліджень. Народну медичну лексику репрезентували у своїх працях А. Афанасьєв, А. Будилович, І. Верхратський, С. Верхратський, Н. Висоцький, Д. Зеленін, Н. Крушевський, В. Міллер, В. Мілорадович, Р. Попов, О. Потєбня, М. Сумцов, П. Чубинський та ін. Серед наукових розвідок чимало праць, які виконані на основі лінгвістичного аналізу. Так, походження загальнослав'янських медичних назв вивчала В. Меркулова, медичну термінологію у давньоруській мові досліджували В. Брицин, Т.О. Лещук, народні медичні терміни із травників, порадників та інших джерел – Я. Вакалюк, Т. Лукінова, В. Мойсієнко, В. Німчук, Л. Ріднева, І. Чепіга та інші. Із останніх фундаментальних досліджень варто відмітити «Етимологічний словник української мови» – безцінний доробок Інституту мовознавства ім. О. О. Потєбні для термінологів різних галузей.

Мета статті – зібрати та класифікувати народні медичні терміни.

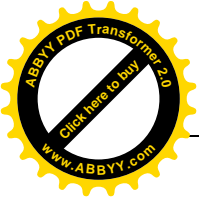
Відповідно до мети визначені такі завдання :

- 1) проаналізувати зібрані, опубліковані та архівні матеріали щодо народної медичної термінології;
- 2) показати зв'язок народних назв з фаховою термінологією;
- 3) виявити основні принципи номінації у групі народних назв хвороб та хворобливих станів, показати зв'язок цих принципів із світоглядним чинником.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, анкетування.

Виклад основного матеріалу. Народні назви хворобам давалися на основі різних принципів номінації. Так, Н.Висоцький ще у 1911 році запропонував їх класифікацію у якій назви хворобам давались у залежності від таких чинників:

1. причин їх походження – *озноблины, окормъ, убой, оговоръ, сглазь, порча, Отъ-Яго*, – тобто від злого духа;
2. за частинами тіла враженими хворобою – *горлянка, головникъ, грудница, скуло, маточникъ*;
3. за найяскравішими симптомами – *трясовица, знобуха, огневица, давушка, різь, грязь, желтая немощь, плаксы*;
4. за часом появи хвороби – *весенница, веснянка, ночникъ*;
5. за схожістю хвороби та її симптомів з предметами живої і неживої природи – *волось, лентевикъ, стрѣлы, хомутокъ, щетинки*;
6. за назвою духів, які викликають хворобу – *ворогуша, игрецъ, шатъ*;
7. пестливі та родинні – *гостя, добрая, добруха, кума*.

Необхідно зазначити, що із семи розглянутих принципів номінації народної медичної лексики тут двічі виділялися чинники пов'язані з релігійно-містичними поглядами на походження хвороб [7].

На основі аналізу народних назв хвороб і хворобливих станів в структурно-семантичному та функціональному аспектах у російській мові Л. Ю. Ріднева виділяє чотири групи медичних термінів [12]:

1. Шкірні хвороби. Наявність великої кількості номінативних одиниць у цій тематичній групі зумовлена тим, що шкірні хвороби та способи їх лікування здавна відомі народів. Група ділиться на вісім підгруп:

- а) шкірні патології інфекційного походження (*бородавка, заеды* та ін.);
- б) окремі форми діатезу (*золотуха, желтавица, железянка* та ін.);
- в) панарицій (*волос, змеєвец, косторыв, заноготица* та ін.);
- д) патології, викликані температурно-кліматичними чинниками (*гуси, цыпки, ворони, сапоги* та ін.);
- е) пігментацій ні зміни шкіри (*веснушки, ластовинья, матери* та ін.);
- є) запальний процес шкіри повік (*ячмень, жичка* та ін.);
- ж) висип (*аредь, взвар, жеруха, летючка* та ін.).

2. Хірургічні захворювання (на наш погляд точніше буде назва патології і ушкодження, які лікують хірургічним втручанням). Група ділиться на 5 підгруп:

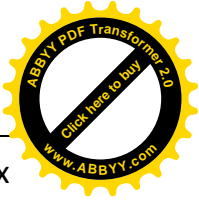
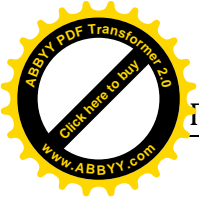
- а) пухлина (*буба, болона, валявуха, гуля, гургуля, желвуй, нарост* та ін.);
- б) нарив (*божачка, болдырь, вред, змійка, камчуг* та ін.);
- в) рана (*гривна, дичь душевредник*);
- г) грижа (*грыза, грызь, кила, килье, кура* та ін.);
- д) ушкодження від фізичного перенапруження (*вих, вихлец, жилка, исплечье* та ін.).

3. Нервово-психічні захворювання. Хвороби, що вражають нервово-психічну сферу людини мають складну етимологію і слабкодоступні для народного розуміння. Група ділиться на чотири підгрупи:

- а) епілепсія (*бесна, боже, детинец, падучая немочь* та ін.);
- б) ерготизм (*злая корча, Антонов огонь* та ін.);
- в) хорея (*пляска святого Витта*);
- г) паранойю (*дур, изуменье, закрут, мереченье* та ін.).

4. Хворобливий стан (*febris*). Український відповідник хворобливого стану людини у фаховій літературі позначається терміном гарячка. Змістовна нечіткість цього поняття зумовили появу великої кількості народних назв, які згруповані у чотири підгрупи:

- а) найменування за симптоматикою – суб'єктивними відчуттями та об'єктивними ознаками (*знетучка, знобила, горячка кашлея*);
- б) найменування за етіологією (*глядея, низовая, водяная*);
- в) найменування за темпоральним чинником (*веснуха, подосенница*);
- г) приховане найменування (*табуювання*) (*лихорадка, кумаха, соседка*).

Назви хворобам за С. Верхратським давалися в залежності від таких чинників [3–6]:

- 1) причин їх походження – *озноблины, окормъ, убой, оговоръ, сглазь, порча*;
- 2) за частинами тіла враженими хворобою – *горлянка, головникъ, грудница, скуло, маточникъ*;
- 3) за найяскравішими симптомами – *трясовица, знобуха, огневица, давушка, рђзь, грызь, желтая немощь, плаксы*;
- 4) за часом появи хвороби – *весенница, веснянка, ночникъ*;
- 5) за схожістю хвороби та її симптомів з предметами живої і неживої природи – *волось, лентевикъ, стрђлы, хомутокъ, щетинки*;
- 6) за назвою духів, які викликають хворобу – *ворогуша, игрець, шать*;
- 7) пестливі та родинні – *гостья, добрая, добруха, кума*.

На наш погляд, народну медичну лексику необхідно розглядати в таких аспектах:

- а) народних назв органів, частин тіла, особливостей внутрішньої та зовнішньої будови людини, або в контексті народної анатомії;
- б) народних назв нормальних фізіологічних та психічних процесів, як складову народної фізіології та психології;
- в) народних назв у яких домінуються порушення здоров'я, хворобливі стани і власне хвороби.

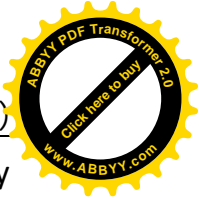
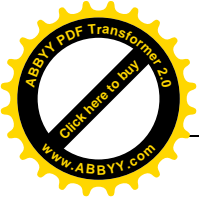
Висновки. 1. Минуле медицини дає змогу простежити в історичній послідовності, як змінювалися зміст медичних знань, спрямованість медичної діяльності, від розвитку наук, зміни світогляду і це відбилося у людської лексикології.

2. Серед вчених, які займалися народною термінологією особливе місце посідає І. В. Верхратський. Він є найвизначнішим українським фахівцем з термінологічних питань у всіх природничих науках. Сучасна українська наукова ботанічна та зоологічна термінологія і номенклатура базується головним чином на його доробку. У 1920р. термінологічну спадщину І. Верхратського було ретельно опрацьовано комісіями, які діяли у кожній ділянці природничих наук при Інституті української наукової мови АН УРСР.

3. Здавна етимологічно прозорі назви хворобам давали переважно залежно від певних чинників: причин їх походження; за частинами тіла враженими хворобою; за найяскравішими симптомами; за часом появи хвороби; за схожістю хвороби та її симптомів з предметами живої і неживої природи; за назвою духів, які викликають хворобу; пестливі та родинні.

4. У результаті пошукової роботи на першому етапі нами зібрано 1687 народних медичних термінів. Вони репрезентують майже всі традиційні медичні напрями і розділи.

За критерієм репрезентації до **домінантної** групи (798 назв) віднесені 5 тематичних підгруп, у яких більше 100 назв: симптоматика – 279 назв, фармакологія – 149, інфекційні хвороби – 139, акушерство – 131, хірургія – 100.

До **субдомінантної** групи (443 назви) належать 7 тематичних підгруп, у яких більше 50 назв: травматологія – 76 назв, дерматологія – 74, діагностика – 67, неврологія – 61, гастроентерологія – 60, терапія – 55, медичні установи, працівники, засоби, терміни процедури та медична допомога – 50.

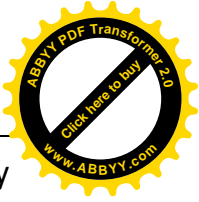
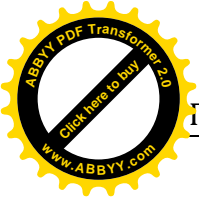
До **малочисельної** групи (414 назв) належать 17 тематичних підгруп, у яких більше 10 назв: епідеміологія – 39 назв, психіатрія – 38, онкологія – 36, офтальмологія – 34, хвороби та їх лікування, пов'язані з соціальними чинниками – 33, педіатрія – 28, отоларингологія – 26, вроджена патологія – 26, венерологія – 25, токсикологія – 22, ендокринологія – 20, кардіологія – 18, пульмонологія – 18, фтизіатрія – 15, алергологія – 14, паразитологія – 11, урологія – 11.

До **найменшої** групи (32 назви) належать 7 тематичних підгруп, у яких менше 10 назв: гінекологія – 8, гематологія – 7, ортопедія – 7, андрологія – 3, нефрологія – 3, мамологія – 2, проктологія – 2.

5. До **найчисельнішої** домінантної групи віднесені народні медичні терміни тематичних підгруп з наступних причин:

- симптоматика є найчисельнішою тематичною підгрупою тому, що включає народні медичні терміни з більшості тематичних підгруп; симптоми хвороб добре помітні всім (понос, блювота тощо), вони виникають і проходять на яскравому больовому, емоційному фоні;
- фармакологічна термінологія з давніх-давен поповнювалася переважно з травників та народної ботаніки. Народні назви рослин, які використовували колись і сьогодні у народній медицині, були відомі широкому загалу;
- інфекційні хвороби існували в давнину, коли не було способів боротьби з ними і люди не знали причин їх виникнення, вони переходили в епідемії торкалися великої кількості людей, це і зумовило появу великої кількості термінів на позначення інфекційних хвороб;
- всі живі колись народжувалися, тому завжди пов'язані з акушерством та відповідною терміносистемою; народне акушерство як галузь медицини виникла ще в до історичні часи і функціонувала чи не найдавніше;
- хірургічні народні терміни належать до домінантної групи, оскільки назви хвороб пов'язані з яскравим проявом ознак захворювання на тілі хворого (чиряк, пролежні, рожа, грижа тощо), а хірургічні втручання (ампутації, зашивання ран тощо) дуже помітні.

6. До **малочисельної і найменшої** тематичних груп належать терміни кількість яких менше п'ятдесяти, або десяти, відповідно. У зазначених вище галузях медицини цих груп хвороби діагностують і лікують лише з часу появи складної медичної апаратури, наприклад, в гематології – необхідно проводити лабораторні біохімічні, цитологічні аналізи складу крові тощо. Отже, недостатній рівень фахівців (лікарів), мала кількість медичних закладів, широкопрофільність лікарів у часи ранньої медицини та ін. обумовили слабкий розвиток профільної медицини взагалі і як наслідок – низьку чисельність відповідних народних термінів.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у поглибленому аналізі структури народних медичних термінів, вдосконаленні їх класифікації, співставленні з науковою медичною термінологією. Наступним етапом вивчення медичних термінів буде дослідження їх походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирюкович А. Народная медицина / А. Бирюкович // Русская Мысль. – Петербург : 1893. – 36 с.
2. Василенко В. Докладъ къ вопросу о толковомъ словарѣ Украинской народной терминологии / В. Василенко // Сборникъ Харьковского Историко-Филологического Общества. – Харьковъ : Печатное Дѣло, 1902. – Т. 13., Ч. II. – С. 59–71.
3. Верхратський С. Народне акушерство на Україні / С. Верхратський. – Нова-Прилука : 1928. – 883 с.
4. Верхратський С. З нотаток сільського лікаря / С. Верхратський // Шлях до здоров'я. – 1926. – С. 57.
5. Верхратський С. Заметки участкового врача / С. Верхратський // Профилактическая медицина. – 1925. – № 12. – С. 55.
6. Верхратський С. А. Історія медицини : навч. посіб. / Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. : – [4-е вид., випр. і допов.]. – К. : Вища школа, 1991. – 431 с.
7. Высоцкій Н. О. Очерки нашей народной медицины / Высоцкій Н. О. – Москва : 1911. – 168 с.
8. Макаренко А. А. Материалы по народной медицине Ужурской волости / А. А. Макаренко // Живая старина. – Спб, 1897. – Вып. 1. – 40 с.
9. Медичний архів.– Том IV.– зшиток I / Медично-етнографічний нарис Сергій Верхратський (Нова-Прилука): засн. Н.К.О.З.У.С.Р.Р.– Харків : Наукова думка, 1929. – 78 с.
10. Пантюхов Р. К. О народной медицине в Ю.З. крае / Р. К. Пантюхов. – 1875.– 48 с.
11. Попов В. П. Русская народно-бытовая медицина / В. П. Попов. – Петербург, 1903. – 25 с.
12. Ріднева Л. Ю. Народна медична лексика російської мови в структурно-семантичному і функціональному аспектах (назви хвороб та хворобливих станів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук / Ріднева Л. Ю. – К., 1998. – 18 с.

РЕЗЮМЕ

В. В. Куйбеда. Народная медицинская терминология и ее классификация.

В статье рассмотрена народная медицинская лексика в следующих аспектах: народные названия органов и частей тела, названия, которые характеризуют особенности внутреннего и внешнего строения человека, либо в контексте народной анатомии; народные названия нормальных физиологических и психологических процессов, как составляющую народной физиологии и психологии; народные названия у которых обозначены нарушения здоровья, болезненные состояния и собственно болезни.

Ключевые слова: народные медицинские термины, классификация терминов, название органов, частей тела, физиологических процессов, нарушений здоровья, болезней.

SUMMARY

V. Kuybida. Folk medical terminology and its classification.

As we see it folk medical vocabulary is to be viewed in the following aspects: folk names for organs and parts of the body, names which characterize the peculiarities of the inner and external structure of the human, or in the context of folk anatomy; folk names for normal physiological and psychological processes as a part of folk physiology and psychology; folk names for health disorders, sore states and diseases.

Key words: folk medical terms, classification of terms, folk names for organs, part of body, physiology processes, health disorders, diseases.